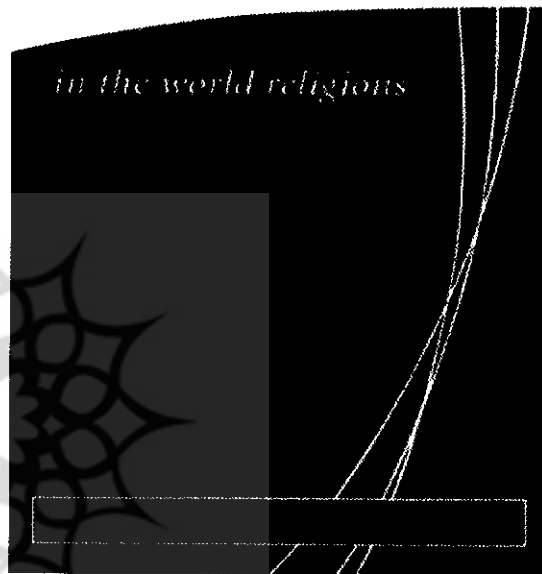

HUMAN RIGHTS and RESPONSIBILITIES

سودابه کریمی

حقوق و مسئولیت‌های بشر در ادیان جهانی^۱
(مجموعه اخلاق جهانی و ادیان^۲، جلد چهارم)
جمعی از نویسندگان

در چهارمین جلد از مجموعه اخلاق جهانی و ادیان (The library of global ethics and religion) که به موضوعات کثرت‌گرایی دینی و اخلاقی جهانی اختصاص دارد، ضمن گرمی‌داشت پنجاهمین سال صدور «اعلامیه جهانی حقوق بشر» (UDHR) در سال ۱۹۴۸، یک اعلامیه حقوق بشر به نمایندگی از ادیان جهان، تهیه و تنظیم شده است. این طرح خواستار آغاز «گفت‌وگوی جدید» جدی‌تری درباره‌ی حقوق بشر و دین، بر پایه این باور است که «دین می‌تواند و در حقیقت می‌بایست نقش مهمی در حمایت از حقوق بشر در سطح جهانی ایفا کند.» مع‌هذا مقدمه این کتاب ماهیت ناسازوار این کوشش را خاطر نشان می‌سازد؛ از این رو که علی‌رغم توسل به دین در توجیه نقض حقوق بشر، شاهد انتقاد از این تخلفات نیز هستیم.

در سراسر این اثر نویسندگان می‌کوشند با تشخیص آن بخش از هر سنت دینی خاص که کلی و جهان‌شمول است، به حل تنش‌ها و نگرانی‌هایی بپردازند که ملازم تقابل تأیید ارزش‌های «جهانی» از یک سو و باور به ارزش‌های یک «دین» خاص از سوی دیگر است.

بخش اول این کتاب به بررسی ارتباط اخلاق سکولار و اخلاق دینی بازگوشده در UDHR، با سنت‌های دینی خاص اختصاص دارد. روتزوا^۳ با تأکید بر ماهیت سکولار UDHR و چالش‌های طرح‌شده از سوی آن برای سنت‌های دینی، خاطر نشان می‌کند که اعلامیه حقوق بشر فاقد «حجیت اخلاقی و توان دآوری» مورد نظر است. او در عوض، ترجیح می‌دهد در کوشش برای نجات جوهر اصلی هر سنت دینی خاص، این «توان، اقتدار و درست‌اندیشی» را به ادیان جهان نسبت بدهد. در عین حال اذعان دارد که هدف اصلی پروژه‌های سکولار حقوق بشر می‌بایست به کمک برخی انواع اخلاق اجتماعی پذیرفته‌شده جهانی، حمایت شوند. النعیم^۴ با هوش‌مندی، نوع جدیدی از ارتباط را پیشنهاد می‌کند که طی آن بتوان هم حقوق اساسی بشر را تأیید کرد و هم بر خود تصمیم‌گیری فرهنگی اجتماعی صحنه نهاد؛ همان‌گونه که در پیچیدگی‌های فعلی فهم و کاربرد حقوق فردی مسلمانان مشاهده می‌کنیم. رابطه سه جانبه طرح‌شده از سوی او «هم‌کوشی و همبستگی» حقوق بشر، دین و سکولاریسم را می‌طلبد؛ هم‌کوشی و همبستگی‌ای که در آن، پارادوکس ارزش‌های جهانی (حقوق فردی) و ارزش‌های خاص (یک‌پارچگی اجتماعی جامعه) حل شود. چکرابارتی^۵ بر مفهوم ایمان در قلب یوگای پنتنجالی^۶ به مثابه پایه‌ای برای تلفیق کثرت‌گرایانه ایمان‌ها در آینده تکیه می‌کند، حال آن‌که شارما^۷ بر اهمیت مفهوم منزلت انسانی در حمایت از هر نوع ارزش جهانی تأکید می‌ورزد.

بخش دوم کتاب، رابطه انسان بودن و ذی‌حق بودن را پی می‌گیرد. تر هار^۸ تحلیل بسیار هوش‌مندانه‌ای از رابطه ناسازوار جهانی خاص ارائه می‌کند. به گمان او ادیان اغلب اصلی‌ترین عامل در زندگی افراد هستند. پس هرگونه راه حل مبتنی بر «نسبیت فرهنگی» بیش از پیش دفاع‌ناپذیر است. در عوض «فرهنگ‌پذیر کردن» و «تابع مقتضیات نمودن» حقوق بشر، امری است که می‌تواند مورد پذیرش قرار گیرد. توجه به تنوع فرهنگی مورد دفاع او می‌تواند به پر و بال دادن «اجماعی همه‌سویه» در باب حقوق بشر به مثابه قاعده رفتار بین‌جامد و ابزارهایی را برای نجات هویت خاص هر جامعه‌ای فراهم آورد. با وجود این خطرات ناشی از خاص کردن فرهنگ نباید دست کم گرفته شود، همان‌گونه که او به خطرات پیوسته با دخل و تصرف‌های سیاسی در امر دین و انسان زدایی به مثابه سازوکار انحصار اشاره می‌کند.

لپارد^۹ بر این باور است که متون مقدس سنت‌های دینی بزرگ (هندویی، یهودی، بودایی، کنفوسیوسی، اسلامی و...) را می‌توان در حمایت از اصول اساسی اخلاق (وحدت در کثرت، شأن و حقوق برابر انسان‌ها، تعهد اخلاقی در کمک به دیگران و مشورت) که در مداخله انسان‌دوستانه بین‌المللی و حقوق بین‌الملل تجسم یافته، تفسیر و تأویل کرد. کلنبرگر^{۱۰} توجه خود را معطوف رابطه دین و حقوق محیط زیست می‌کند و معتقد است دیدگاه «سلطه» (یهودیت و مسیحیت) که برای طبیعت و حیوانات صرفاً ارزش ابزاری قایل است، می‌بایست با دیگر توجهات اخلاقی متوازن شود؛ توجهات اخلاقی‌ای که مقتضای فهم رابطه‌ای است که افراد انسانی باید با یکدیگر و با جهان طبیعت و حیوانات داشته باشند.

سومین بخش کتاب شامل اظهار نظرهای تعدادی از نویسندگان مسلمان، هندو، بودایی و کنفوسیوسی است در خصوص دیباچه و سی ماده اعلامیه حقوق بشر، که به نمایندگی از ادیان جهان صادر شده است.

آموزنده به ایضاح موانعی می‌پردازد که مانع هر گونه التزام جدی اسلامی به موضوع (حقوق بشر) می‌شوند. وی توانایی‌های بالقوه‌ای را می‌نماید که با فهم تصویری از حقوق بشر، به یک توافق هنجاربنیاد بین دو سنت بینجامد. از این رو این فرضیه را که اسلام اساساً به تکلیف می‌پردازد و نه به حق، مورد انتقاد قرار می‌دهد و بر مفاهیم رحمانیت و کرامت انسانی در این دین تأکید می‌کند. چپل این پرسش را طرح می‌کند که آیا اساساً این امکان وجود دارد که یک اعلامیه حقوق بشر جهانی از سوی ادیان داشته باشیم. این موضوع در قلب طبیعت ناسازوار سعی و تلاشی که در سراسر کتاب صورت گرفته، دیده می‌شود و طبیعت ناسازواری هر نویسنده به اشکال مختلف بدان می‌پردازد.

شارما با تأیید مجدد تنش موجود بین ارزش‌های فردی و جهانی اقدام به نتیجه‌گیری می‌کند. به گفته وی ارزیابی‌های نقادانه اعلامیه این حقیقت را می‌نمایند که این سند چیزی در حکم پیش‌نویس یک «متن سیال» و در حال نوشته شدن خواهد بود. لذا تعجب‌انگیز نیست اگر این مطالعات به رغم تحلیل‌های روشن‌گر و آموزنده برخی از آن‌ها هم‌چون خود اعلامیه، هیچ رأی نهایی‌ای را درباره موضوع صادر نکنند. این اثر هم‌چنین شامل تعدادی شرح و تصویر، فهرستی از نویسندگان همراه اطلاعات زیستی آن‌ها و تعدادی کتاب‌نامه گزیده‌شده (۳۶۵) و یک نمایه است.

پی‌نوشت:

1. Human Rights and Responsibilites
2. The library of global ethics and religion.
3. Ronzo.
4. An-naim.
5. Chakra barti.
6. Yoga of pantanjali.
7. Sharma.
8. Ter Haar.
9. Leopard.
10. kellenberger.
11. Fonerobert.
12. Irish.
13. empathy.
14. Chappelle.
15. relational.
16. Berthrong.
17. Dortf.
18. Quinn.
19. Frederichs.
20. Martin.
21. Darma.
22. Twiss.

متن این اعلامیه پس از تاریخچه کوتاهی که شارما در خصوص منشاء و نحوه تنظیم آن متذکر می‌شود، می‌آید. این اظهار نظرها غالباً نقادی‌های هوش‌مندانه‌ای است از درون سنت‌های دینی خاص که نه تنها ناسازواره اصلی را حل نمی‌کند، بلکه مشکلات عمده‌ای را که می‌بایست حل شوند نیز برجسته می‌کند.

فنبرت^{۱۱} از منظر یک یهودی اشارات و انتقاداتی را به میان می‌کشد که خاص‌نگری‌های سنن دینی را برجسته می‌کند.

آیریش^{۱۲} از دید یک مسیحی به شرح مباحثاتی می‌پردازد که طی گفت‌وگو در خصوص این اعلامیه با اعضای مجمعش داشته است. او این اعلامیه را عین «آگاهی معنوی» ای می‌داند که ریشه در «پیوند موجودات» دارد؛ یعنی همان احساس یگانگی^{۱۳}، به بیان چیزی که بعد اخلاقی راه و رسم‌های اجتماعی را توجیه می‌کند.

حسین از دید یک مسلمان، و بدون ارایه هیچ تحلیلی، به بیان وجه مشترک سیاست‌های استعماری و حقوق بشر می‌پردازد. چپل^{۱۴} در واکنش به این اعلامیه «نگرش نسبی یا اعتباری»^{۱۵} از خود» را در تقابل با فلسفه فردگرایانه UHDR معنی می‌کند و بر معضلاتی چون سازگار کردن حقوق بشر با مسائلی از قبیل روزه تا سرحد مرگ (در جنیسم) و چندهمسری یا طلاق (در اسلام) که با هنجارهای رفتاری خاصی پیوند دارند، انگشت تأکید می‌نهد. چپل از منظر یک بودایی به موقعیت این اعلامیه در بافت میان‌دینی و گفت‌وگوهای اجتماعی، که ابزارهای جدید مهمی برای تحقق اهداف آن شده‌اند، می‌پردازد. برترانگ^{۱۶} به عنوان یک کنفیسوسی به لزوم تعریف «تعهدات متقابل» افراد در قبال یکدیگر توجه می‌دهد. امری که رکن اصلی هر گفت‌وگویی با ثمری است که اهداف اعلامیه را تحقق می‌بخشد.

آخرین بخش کتاب شامل بررسی‌های کلی‌تری است که درباره موضوع حقوق بشر در سنن دینی یهود، مسیحیت، بودایی، هندو، کنفیسوسی و اسلام صورت گرفته است. دیدگاه یهودی در ف^{۱۷}، بر فرهنگ آورن نمونه‌هایی از کمک‌های ممکن یهودیت به بحث حقوق بشر و توجیهات دینی این حقوق با مشخص کردن مبانی الاهیاتی آن‌ها متمرکز است. کوپین نشان می‌دهد که حقوق بشر، لاقلاً در «بیشتر موارد» می‌تواند در چارچوب اخلاقیات مسیحی مورد تأیید قرار گیرد. لذا تلویحاً به معضل فهم حقیقتا جهانی از این حقوق، بر پایه دین، اشاره می‌کند.

فردریکس به ارایه دیدگاه‌های اخیر بودایی در خصوص بحث درباره حقوق بشر و اهمیت آن‌ها در چارچوب رژیم‌های بیشتر مستبد و خودکامه آسیایی می‌پردازد. او هم‌چون ترهار، به گرایش‌هایی اشاره می‌کند که از درک حقوق بشر در چارچوب سکولار غربی فاصله دارند، مع‌الوصف با تبلور هم‌عقیده است که فرد باید در پی «اجماع همه سویه» در باب حقوق بشر به عنوان یک هنجار رفتاری فارغ از توجیه آن هنجار-باشد تا امکان توافق گسترده روی هنجارهای رفتاری فراهم آید؛ فی‌المثل مبانی اساسی UDHR به مثابه پایه‌ای برای گفت‌وگویی ثمربخش. مارتین از منظر یک هندو به ایده دارما توجه می‌دهد. به اعتقاد او این ایده با «به رسمیت شناختن تمام و کمال انسان و منزلت همگان»، هم برابری و حقوق فردی و هم مسئولیت‌ها و تکلمه‌های دوجانبه (خارج از نظام کاستی انحصارگر سنتی) را ارج می‌نهد. به گفته توویس ارزش‌های بنیادین کنفیسوسی به رغم عدم وجود زبان حقوقی در این دین، می‌تواند حامی حقوق بشر در شکل جهانی آن باشد. ابوالفدل با ارایه اطلاعات